

نقش واسطه‌ای بهزیستی روانی در رابطه بین مسئولیت‌پذیری و سازگاری در نوجوانان تک‌والد

محمدباقر حاجی سلطانی^۱، لیلا خواجه‌پور*^۲، عماد یوسفی^۳

چکیده

مقدمه: نوجوانی از دوره‌های ویژه انتقال است که با تغییرات گسترده جسمانی، روانی و اجتماعی همراه است. نوجوان به تدریج رشد می‌کند، نیازهایش نسبت به دوران کودکی متفاوت می‌شود، استقلال بیشتری را خواهان می‌شود و در جستجوی ارزش‌ها و خودپنداره‌ی جدید است که منجر به تغییر روابط در خانواده‌ها می‌شود. با توجه به اهمیت دوره نوجوانی، این پژوهش با هدف بررسی نقش واسطه‌ای بهزیستی روانی در رابطه بین مسئولیت‌پذیری و سازگاری در نوجوانان تک‌والد شهر تهران انجام شد.

روش پژوهش: این پژوهش از نظر هدف کاربردی و روش انجام آن توصیفی همبستگی مبتنی بر معادلات ساختاری بود. جامعه آماری را نوجوانان تک‌والد ۱۲ تا ۱۵ سال مشغول به تحصیل در دوره اول متوسطه شهر تهران که تنها با یکی از والدین خود (پدر یا مادر) زندگی می‌کردند، تشکیل می‌دادند و تعداد ۳۴۲ نفر از طریق نمونه‌گیری درد سترس انتخاب شدند. ابزار پژوهش پرسشنامه مسئولیت‌پذیری کردلو، سازگاری دانش‌آموزان دبیرستانی و بهزیستی روان‌شناختی ریف بود. تجزیه و تحلیل داده‌ها از طریق مدل‌یابی ساختاری با استفاده از نرم‌افزار Amos انجام پذیرفت.

یافته‌ها: یافته‌ها نشان داد که بین مسئولیت‌پذیری و سازگاری در هر گروه تک‌والد مادر و تک‌والد پدر، رابطه منفی معنادار وجود دارد. همچنین متغیر میانجی بهزیستی روانی در گروه تک‌والد مادر با متغیرهای مسئولیت‌پذیری و سازگاری رابطه معناداری ندارد و در گروه تک‌والد پدر نیز بهزیستی با مسئولیت‌پذیری رابطه مثبت و معنادار و با سازگاری رابطه معناداری ندارد.

نتیجه‌گیری: نوجوانان نیاز به حضور دائمی هر دو والد خود دارند تا با قبول مسئولیت پرورش و رشد او و مشارکت فعالانه هر دو والد با یکدیگر در این امر، شرایط پرورش آن‌ها را به‌خوبی فراهم کنند.

واژگان کلیدی: بهزیستی روانی، تک‌والد، خانواده، سازگاری، مسئولیت‌پذیری، نوجوان

تاریخ پذیرش نهایی: ۱۴۰۲/۱۲/۲۴

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۱۱/۱۷

استناد: حاجی سلطانی محمدباقر، خواجه‌پور لیلا، یوسفی عماد. نقش واسطه‌ای بهزیستی روانی در رابطه بین مسئولیت‌پذیری و سازگاری در نوجوانان تک‌والد، خانواده و بهداشت، ۱۴۰۳؛ ۱۳(الف): ۹۱-۱۱۵

^۱ - دانشجوی دکتری روانشناسی تربیتی، گروه روانشناسی، واحد قشم، دانشگاه آزاد اسلامی، قشم، ایران.

^۲ - استادیار گروه روانشناسی، واحد قشم، دانشگاه آزاد اسلامی، قشم، ایران. (نویسنده مسئول)

^۳ - استادیار گروه روانشناسی، واحد قشم، دانشگاه آزاد اسلامی، قشم، ایران. khajepoor24@gmail.com, Tel: 09121725078

مقدمه:

دوران اولیه رشد به‌خاطر اثرات پایداری که بر طول زندگی افراد می‌گذارد، از اهمیت بالایی برخوردار می‌باشند و بسیاری از این تغییرات مهم نوجوانی در سنین ۱۲ تا ۱۵ سالگی رخ می‌دهد که می‌تواند هویت شکل‌گیری افراد و استقلال‌طلبی را تحت‌تاثیر قرار دهد. این موضوع زمانی از اهمیت بیشتری پیدا می‌کند که نوجوانان در دوره خود با پدیده تک‌والدی روبرو شوند و عضوی از خانواده‌های تک‌والد باشند (۱) چرا که تحول و شکل‌گیری شخصیت نوجوان متأثر از شخصیت والدین و روابط خانوادگی است و هنگامی که یکی از والدین به هر دلیلی، غیبت داشته باشد، اثر نامطلوبی بر رشد نوجوانان باقی می‌گذارد، به‌گونه‌ای نوجوان را مستعد بیماری روانی و یا مشکلات رفتاری می‌کند (۲). از ملاک‌های نوجوان ر شدیافته، میزان سازگاری او با دیگران (افراد خانواده، معلمان، دوستان، بستگان و محیط اطراف) است. سازگاری، رابطه‌ای است که میان فرد و محیط برقرار می‌شود و به فرد امکان می‌دهد تا به نیازها و انگیزه‌های خود پاسخ مناسب دهد. سازگاری نشانه رشد اجتماعی فرد است و بر موفقیت‌ها و پیشرفت‌های اجتماعی و شغلی افراد تاثیر دارد و از این طریق افراد با استفاده از مبادله عواطف و احترام به دیگران، احساس رضایت، مفید بودن و خوشبختی پیدا می‌کنند (۳). سازگاری فرایندی روانشناختی است که بر اساس آن فرد با تمایلات و چالش‌های زندگی مقابله و یا آن‌ها را کنترل و مدیریت می‌کند (۴). افرادی که سازگاری از خود نشان می‌دهند، می‌توانند بین خود و محیط یک سازش و هماهنگی ایجاد کنند و از این طریق نیازهای و خواسته‌های شان را تحقق بخشند و رضایت‌مندی را کسب کنند، که در غیر این صورت به عنوان فرد ناسازگار شناخته می‌شود (۵). مطالعات از عوامل موثر بر سازگاری نوجوانان را مسئولیت‌پذیری معرفی کرده و بیان می‌دارند که آنها در این رده سنی، تمایل بیشتری به استقلال و قبول نقش‌های جدید دارند و تصمیمات گوناگونی را در ابعاد مختلف تحصیلی، شغلی، روابط اجتماعی و دوستانه اتخاذ می‌کنند که همگی بر سازگاری آنان اثرگذار است، بدین معنا که هرچه قدر نوجوانان مسئولیت‌پذیری شخصی بیشتری از خود بروز دهند، تصمیمات و انتخاب‌های عاقلانه‌تری اتخاذ کرده که بر روی سازگاری‌شان تاثیر خواهد داشت (۶).

مسئولیت‌پذیری را احساس تسلط و حس کنترلی که افراد بر روی تصمیمات و رفتارهای خود دارند تعریف می‌کنند (۷). مسئولیت‌پذیری یک تعهد درونی فردی است که به فرد این امکان را می‌دهد تا با توجه به شرایط موجود، عملکردی مطلوب داشته باشد. هر چه افراد آگاه‌تر باشند، بیشتر احساس مسئولیت می‌کنند و با تداوم آگاهی، احساس مسئولیت افزون پیدا می‌کند (۸). پژوهش‌ها نشان داده‌اند که مسئولیت‌پذیری رابطه مستقیمی با سازگاری دارد، به‌طوری که افراد با مسئولیت‌پذیری پایین، انعطاف‌پذیری محدود و همچنین درک کمی از کنترل‌پذیری از محیط دارند و نمی‌توانند از موقعیت‌های گوناگون ارزیابی درستی انجام دهند و در صورتی محیط را قابل کنترل می‌پندارند که بتوانند بدور از هر تغییر و دگرگونی، آن را پیش‌بینی کنند. علاوه بر این، توانایی ضعیفی را در پذیرش شرایط پیش‌بینی نشده دارند و در اغلب مواقع مسئولیت اعمال‌شان را نمی‌پذیرند، چرا که از شناخت اجتماعی ضعیفی برخوردارند و معتقدند که مسئله پیش‌آمده تحت کنترل آن‌ها نبوده است (۹)؛ لذا برخورداری از احساس مسئولیت‌پذیری به‌مثابه یک سرمایه ارزشمند حیاتی از مهم‌ترین عوامل پیشرفت و شکوفایی توانایی‌های بالقوه، استعداد‌های شکوفا شده و خلاقیت به‌شمار می‌رود و عامل مهمی برای پیشرفت تحصیلی، جامعه‌پذیری و انواع سازگاری است، به‌این دلیل که آینده به انسان‌های با مسئولیت‌پذیری بیشتر که توانایی انتخاب و کنترل داشته باشند، نیازمند است. (۱۰).

بهبودی روانی موجب رشد متعادل و بهنجار در نوجوانان می‌شود و راه را برای پرورش استعدادها و بالقوه آنان را فراهم می‌آورد. بهبودی روانی، تلاش برای کمال و استعدادهای بالقوه واقعی فرد تعریف می‌شود (۱۱). افرادی که بهبودی روانی بالایی دارند، به خاطر روحیه مشارکت‌جویی که دارند بیشتر تمایل دارند که در اجتماع نقشی را بر عهده بگیرند و در فعالیت‌های عمومی بیشتری شرکت کنند. آن‌ها عموماً دارای هیجان‌های مثبت‌اند و از ارزیابی مثبت روی داده‌های درحال وقوع استقبال می‌کنند اما افرادی که بهبودی پایینی دارند، نگرش منفی و ارزیابی منفی نسبت به رویدادهای محیط داشته و هیجان‌های نامطلوب و اختلالات رفتاری بیشتری تجربه می‌کنند (۱۲). همان‌گونه که تعاملات و ارتباطات بین فردی بین اعضای خانواده می‌تواند بر رفتارهای فرزندان تأثیر بگذارد، الگوها و رفتارهای یک والد نیز با توجه به حضور یا عدم حضور خود، می‌تواند به ایجاد اختلال در تحول رشد روانشناختی فرزند یا فرزندان کمک کند که در این صورت فرزندان دچار مشکلات رفتاری، هیجانی و شخصیتی می‌شوند که در نتیجه بهبودی روانی آنان نیز در معرض خطر قرار می‌گیرد که منجر به ناسازگاری می‌شود (۱۳).

پژوهش‌های حاکی از این هستند که نوجوانان تک‌والد نسبت به دووالدها، دلبستگی ناایمن را تجربه می‌کنند و دارای خلق منفی و ضعف عاطفی می‌باشند. این نوجوانان دچار تعارض‌زایی می‌شوند که به خاطر شرایط خانوادگی به وجود آمده است و نسبت به آن درک و فهمی متناسبی ندارند، به همین علت تاب‌آوری پایینی را از خود نشان می‌دهند که ممکن است دچار آسیب‌های روانی، رفتاری و اجتماعی متعددی در آینده شوند (۱۴). تنش و تعارضاتی که در اثر عدم حضور یکی از والدین اتفاق می‌افتد، می‌تواند سلامت روان همه اعضای خانواده من جمله فرزندان را تحت تأثیر قرار داده و روابط خانوادگی را مختل کند (۱۵) و اگر این مشکلات از یک حدی بیشتر شود، خطر مهمی برای بهبودی روانی محسوب می‌شود، چرا که نوجوانان این تفکر را دارند که والدین یا والد آن‌ها، نیازها و خواسته‌های او را درک نمی‌کند و از سوی والدین و یا والد می‌پندارد که نوجوان نسبت به شرایط موجود، توجهی ندارد، که این منجر به محدود شدن رابطه والد فرزندی خواهد شد و سازگاری نوجوانان را خطر مواجهه می‌سازد (۱۶، ۱۷). اهمیت سازگاری نوجوانان برای پیشرفت اجتماعی و موفقیت و احساس رضایت در جامعه، در گروه مسئولیت‌پذیری است، که این در مورد نوجوانان خانواده‌های تک‌والد که درک متفاوت‌تری نسبت به مشکلات جسمانی و آشفتگی روانی و اجتماعی و رفتاری دارند، دوچندان می‌شود؛ چرا که در خانواده‌های تک‌والد، معمولاً یکی از والدین هر دو نقش پدر یا مادر را به همراه نقش خود ایفا می‌کند که در این صورت نوجوان نمی‌تواند الگوپذیری موفق‌تری را نسبت به نقش و یا جنس خود از والدی که حضور دارد، داشته باشد. از طرفی با شتاب گرفتن این نوع خانواده‌ها در جوامع امروز، سلامت روان نوجوانان دستخوش تغییر می‌شود (۱۸) و آنان با توجه به ویژگی‌های شخصیتی فردی و بین‌فردی، عواطف و تجارب متفاوت روابط خانوادگی، همواره با برخی مسائل سازگاری مواجه بوده که نیازمند علت‌شناسی دقیق ویژگی‌های روانی آنان است. از سویی، پژوهش‌ها نشان دادند بهبودی روانی می‌تواند بر سازگاری فرزندان اثر مثبت داشته است. لذا در پژوهش حاضر، پژوهشگر به دنبال تدوین مدل بررسی نقش واسطه‌ای بهبودی روانی در رابطه بین مسئولیت‌پذیری و سازگاری در نوجوانان تک‌والد شهر تهران است.

روش پژوهش:

روش پژوهش توصیفی از نوع همبستگی، مبتنی بر معادلات ساختاری بود. جامعه آماری پژوهش را کلیه نوجوانان تک‌والد ۱۲ الی ۱۵ ساله، مشغول به تحصیل در پایه‌های هفتم، هشتم و نهم دوره اول متوسطه در سال تحصیلی ۱۴۰۱-۱۴۰۰ شهر تهران، تشکیل دادند. حجم نمونه براساس روش کوکران ۳۴۲ نفر بود که از طریق نمونه‌گیری در دسترس انتخاب شدند. برای اجرا، با همکاری و راهنمایی مشاوران مستقر در ادارات آموزش و پرورش و مدارس دوره

اول متوسطه دخترانه و پسرانه واقع در مناطق ۵ و ۲۲ شهر تهران، دانش‌آموزانی را که به دلایل مختلف از قبیل فوت، طلاق، مهاجرت و غیره، حضور یکی از والدین خود را از دست داده بودند در پژوهش شرکت داده شدند. بدین منظور با همکاری مسئولین و مشاوران حاضر در مدارس، نمونه‌های پژوهش بر اساس ملاک‌های ورود به پژوهش شامل: نوجوانان تک‌والد، به این معنا که تنها با یکی از والدین خود، پدر یا مادر زندگی می‌کنند، همچنین نداشتن مشکل انضباطی، عدم مراجعه به جلسات مشاوره مدارس و یا مراکز مشاوره‌درمانی، عدم ناهنجاری‌های اجتماعی و رضایت آگاهانه به شرکت در طرح پژوهش، انتخاب شدند. ملاک‌های خروج شامل: نوجوانانی که به‌طور مشترک هم با والد پدر و هم با والد مادر زندگی می‌کند و یا علاوه بر والد پدر یا والد مادر، از بستگان مانند پدربزرگ، مادربزرگ و ... نیز سرپرستی آنان را بر عهده داشتند، و عدم تمایل به ادامه همکاری بود. سپس با مصاحبه برای رعایت ملاک‌ها و همچنین جلب‌نظر نوجوان تک‌والد، پرسش‌نامه‌های مذکور به وسیله نوجوانان تکمیل شدند. تجزیه و تحلیل داده‌ها با روش مدل‌یابی معادلات ساختاری و نرم افزار amos24 انجام پذیرفت. جهت سنجش متغیرهای پژوهش از ابزار پرسشنامه به شرح زیر استفاده شد:

پرسشنامه مسئولیت‌پذیری کردلو (۱۳۹۳): این پرسشنامه دارای ۵ مقیاس (مقیاس اول فعالیت‌های دانش‌آموز در داخل و خارج از مدرسه، مقیاس دوم مسئولیت‌های دانش‌آموزان در منزل، مقیاس سوم میزان غیبت و تأخیر آزمودنی و مقیاس چهارم و پنجم میزان مسئولیت‌پذیری، احساس امنیت، عزت‌نفس و تعلق) را مورد سنجش قرار می‌دهد. این آزمون بر روی دانش‌آموزان شهر تهران اجرا شده. ۴۷۹ دانش‌آموز دختر و پسر مورد آزمون قرار گرفتند. روایی آزمون از طریق همبسته کردن سوالات ۰/۸۲ و پایایی آن با استفاده از آلفای کرونباخ ۰/۸۹ بود. پرسشنامه به شیوه لیکرت و ۴ گزینه‌ای است که حداقل نمره ۵۶ و حداکثر ۲۲۴ می‌باشد و نمره بالاتر نشان‌دهنده مسئولیت‌پذیری بالاتر است. در پژوهش حاضر آلفای کرونباخ ۰/۷۸ بدست آمد.

پرسشنامه سازگاری دانش‌آموزان دبیرستانی (AISS): این پرسشنامه در سال ۱۹۹۳ توسط سینها و سینگ به منظور سنجش سازگاری دانش‌آموزان دبیرستانی طراحی و توسط کرمی در سال ۱۳۷۷ ترجمه و هنجاریابی شده است. این پرسشنامه دارای ۶۰ سؤال و ۳ مولفه عاطفی، اجتماعی و آموزشی یا تحصیلی می‌باشد که نمره‌گذاری به صورت دوگزینه‌ای (بله=۱ و خیر=۰) می‌باشد و حداقل نمره کسب شده صفر و حداکثر نمره ۶۰ می‌باشد و کسب نمره بالا نشانه سازگاری پایین و کسب نمره پایین نشانه سازگاری مطلوب می‌باشد. پایایی پرسشنامه با استفاده از سه روش دونیمه‌کردن، آزمون بازآزمون و کودر ریچاردسون به ترتیب ۰/۹۵، ۰/۹۳، ۰/۹۴ به دست آمده است. روایی محتوایی آزمون را متخصصان روانشناسی تایید کرده‌اند. هنجاریابی پرسشنامه در ایران روی دانش‌آموزان دبیرستانی انجام گرفت و ضریب اعتبار کل مقیاس با روش دونیمه‌کردن ۰/۹۵، با روش بازآزمون ۰/۹۳ و روش کودر ریچاردسون ۰/۹۴ تعیین شد (ساعتچی، کامکاری و عسکریان، ۱۳۸۹). در پژوهش حاضر آلفای کرونباخ ۰/۸۵ بدست آمد.

پرسشنامه بهزیستی روانشناختی ریف (۲۰۰۲): این پرسشنامه دارای ۵۴ سؤال و شامل ۶ مولفه خودمختاری، تسلط بر محیط، رشد شخصی، ارتباط مثبت با دیگران، هدفمندی در زندگی و پذیرش خود می‌باشد نمره‌گذاری بر اساس طیف پنج‌گزینه‌ای لیکرت کاملاً مخالف=۱ تا کاملاً موافق=۶ صورت‌بندی شده است و نمرات آن بین ۵۴ تا ۳۲۴ خواهد بود و امتیازات بالاتر بیانگر بهزیستی روان‌شناختی بالاتری خواهد بود. در پژوهش اخباراتی و بشردوست در سال ۱۳۹۵ روایی محتوایی و صوری و ملاکی این پرسشنامه مناسب ارزیابی شده است. پایایی این پرسشنامه نیز از طریق ضریب آلفای کرونباخ محاسبه که برای خرده‌مقیاس‌ها پذیرش خود، روابط مثبت با دیگران، خودمختاری،

تسلط بر محیط، زندگی هدفمند و رشد فردی برابر با ۰/۸۵، ۰/۸۳، ۰/۷۹، ۰/۸۱، ۰/۸۲، ۰/۸۲ و ۰/۸۹ محاسبه گردید و در نمره کل نیز برابر با ۰/۸۹ به دست آمد. در پژوهش حاضر آلفای کرونباخ ۰/۸۲ به دست آمد.

یافته‌ها:

در این پژوهش در مجموع ۳۴۲ نفر نوجوان حضور داشتند. علت جدایی والدین آزمودنی‌های پژوهش در گروه تک‌والد مادر: ۱۰۵ نفر فوت پدر، ۴۶ نفر مهاجرت پدر، ۳۶ نفر طلاق، ۳ نفر سایر و ۱ نفر نیز مهاجرت پدر؛ و در گروه تک‌والد پدر: ۶۶ نفر فوت مادر، ۶۱ نفر طلاق، ۲۲ نفر مهاجرت مادر و ۲ نفر نیز سایر؛ اتفاق افتاده است. مطابق با جدول ۱، ۱۹۱ نفر از نوجوانان با مادر و ۱۵۱ نفر دیگر از آزمودنی‌ها با پدر زندگی می‌کنند.

جدول ۱. فراوانی نمونه به تفکیک متغیرهای جمعیت شناختی

جنسیت	تک‌والد مادر	گزینه	فراوانی	درصد
آزمودنی‌ها	تک‌والد مادر	پسر	۱۰۴	۵۴/۵
		دختر	۸۷	۴۵/۵
		کل	۱۹۱	۱۰۰
تک‌والد پدر	تک‌والد پدر	پسر	۸۶	۰/۵۷
		دختر	۶۵	۰/۴۳
		کل	۱۵۱	۱۰۰

جدول ۲. میانگین، انحراف استاندارد، چولگی و کشیدگی متغیرهای مدل پیشنهادی

متغیر پژوهش	تعداد نمونه	میانگین	انحراف استاندارد	چولگی		کشیدگی	
				آماره	خطای استاندارد	آماره	خطای استاندارد
تک‌والد	۱۹۱	۲۰۵/۵۱	۷/۵۷	-۰/۲۶۵	۰/۱۷۶	۲/۵۹۸	۰/۳۵۰
مادر	۱۹۱	۱۸۲/۲۷	۲۷/۴۳	۰/۳۸۴	۰/۱۷۶	۰/۰۲۷	۰/۳۵۰
تک‌والد	۱۵۱	۲۰۶/۵۴	۶/۲۴	۰/۳۱۹	۰/۱۹۷	-۰/۳۹۸	۰/۳۹۲
مادر	۱۵۱	۱۸۱/۱۱	۳۴/۰۲	۰/۳۴۸	۰/۱۹۷	-۰/۴۱۳	۰/۳۹۲
مجموع دو گروه	۳۴۲	۴۴/۶۴	۳/۴۱	۰/۵۸۵	۰/۱۹۷	-۰/۷۱۵	۰/۳۹۲

طبق نتایج جدول ۲ مقادیر آماره چولگی و ک‌شیدگی از مقدار ۱، کمتر می‌باشند که نشان دهنده رعایت پیش‌فرض نرمال بودن داده‌های پژوهش است. سپس ضرایب همبستگی پیرسون مدل بررسی شد و نتایج آن در جدول ۳ آورده شده‌است.

جدول ۳. ضرایب همبستگی پیرسون متغیرهای پژوهش مدل

متغیرهای	متغیرهای	مؤسولیت پذیری	سازگاری	بهزیستی روانی
تک	مؤسولیت	۱		
	والد	پذیری		
	مادر	سازگاری	-۰/۱۵۴*	۱
والد	تک	مؤسولیت		
	والد	پذیری		
	مادر	سازگاری	۰/۱۵۶*	۰/۱۴۱*
پدر	تک	مؤسولیت		
	والد	پذیری		
	مادر	سازگاری	-۰/۱۸۲*	۱
همه دو گروه	تک	مؤسولیت		
	والد	پذیری		
	مادر	سازگاری	۰/۲۴۳*	۰/۱۵۵*

طبق جدول ۳ در گروه تک والد مادر بین مؤسولیت‌پذیری و سازگاری ۰/۱۵۴-، رابطه منفی و معنادار و بین مؤسولیت‌پذیری و بهزیستی روانی ۰/۱۵۶ و بین سازگاری و بهزیستی روانی ۰/۱۴۱ رابطه مثبت و معنادار وجود دارد. در گروه تک والد پدر نیز بین مؤسولیت‌پذیری و سازگاری ۰/۱۸۲- رابطه منفی و معنادار و بین مؤسولیت‌پذیری و بهزیستی روانی ۰/۲۴۳ و بین سازگاری و بهزیستی روانی ۰/۱۵۵ رابطه مثبت و معناداری وجود دارد.

جدول ۴. پارامترهای مدل اندازه‌گیری پژوهش در تحلیل عاملی تأییدی

متغیرهای	متغیرهای	بارهای عاملی استاندارد	بارهای عاملی استاندارد	خطای استاندارد	C.R. آماره	P-value	پایایی سازه CR	روایی همگرا AVE
مؤسولیت پذیری	امنیت	۱/۰۰۰	۰/۹۳۴				۰/۷۷	۰/۰۶
	عزت نفس	۰/۴۴۹	۰/۵۶۳	۰/۰۳۶	۱۲/۵۴۴	۰/۰۰۱		
	احساس تعلق	۲/۱۹۱	۱/۰۲۲	۰/۰۴۰	۵۴/۷۸۴	۰/۰۰۱		
	تعهد بیرونی	۰/۷۳۱	۰/۹۲۰	۰/۰۲۲	۳۳/۰۰۱	۰/۰۰۱		
	تعهد درونی	۰/۵۶۶	۰/۸۴۳	۰/۰۱۲	۴۸/۰۷۷	۰/۰۰۱		
سازگاری	سازگاری عاطفی	۱/۰۰۰	۰/۳۸۶				۰/۵۵	۰/۰۲
	سازگاری اجتماعی	-۲/۷۴۴	۰/۸۱۶	۰/۹۹۹	-۲/۷۴۷	۰/۰۰۶		
			-					

		۰/۰۰۵	-۲/۸۲۲	۱/۲۶۳	۰/۷۹۳	-۳/۵۶۵	سازگاری	بهبودی روانی
					-		آموزشی	
۰/۰۸	۰/۶۷				۰/۳۴۲	۱/۰۰۰	پذیرش خود	
		۰/۶۲۸	-۰/۴۸۵	۲/۹۹۵	۰/۳۵۶	-۱/۴۵۲	روابط مثبت با دیگران	
		۰/۵۵۶	-۰/۵۸۹	۸/۶۲۹	۰/۳۷۵	-۵/۰۸۶	استقلال	
		۰/۵۴۷	۰/۶۰۲	۱/۸۶۸ ۴	۰/۳۷۶	۸/۹۵۶	تسلط بر محیط	
		۰/۵۴۷	-۰/۶۰۳	۲/۵۸۳ ۸	۰/۶۹۶	۱/۲۳۴ -۷	زندگی هدفمند	
		۰/۵۴۶	-۰/۶۰۴	۲/۹۲۶ ۱	۰/۵۵۵	۱/۲۴۲ ۳	رشد فردی	

جدول ۴ نشان می‌دهد که بارهای عاملی استاندارد همه نشانگرها بالاتر از ۰/۳۲ است. بالاترین بار عاملی متعلق به نشانگر احساس ساس تعلق در م سؤولیت پذیری ($\beta=1/0.22$) و پایین‌ترین بار عاملی متعلق به نشانگر پذیرش خود در بهبودی روانی ($\beta=0/342$) است. با استناد به نتایج جدول می‌توان گفت همه نشانگرها از قابلیت لازم برای اندازه‌گیری متغیرهای مکنون خود برخوردارند. بارهای عاملی استاندارد نشده مربوط به چهار نشانگر امنیت، سازگاری عاطفی و پذیرش خود با عدد ۱ مثبت شده، بنابراین خطای استاندارد و نسبت بحرانی آنها محاسبه نشده است. مقادیر پایایی سازه و روایی همگرا نشان از برازش مطلوب مدل می‌دهند.

جدول ۵: شاخص‌های برازش مدل اندازه‌گیری متغیرها در تحلیل عاملی تاییدی

مقیاس‌های پژوهش	(CFI)	(NFI)	(IFI)	(RMSEA)	(GFI)	(x2)	(CMIN/DF)
مسؤولیت پذیری	۰/۹۰۱	۰/۹۴۲	۰/۷۵۴	۰/۰۰۱	۰/۹۹۸	۰/۰۰۱	۲/۳۵۷
سازگاری	۰/۹۹۹	۰/۹۹۸	۰/۹۹۹	۰/۰۷۶	۰/۹۹۳	۰/۰۵۲	۲/۹۵۷
بهبودی روانی	۱/۰۰۰	۰/۹۱۷	۱/۰۰۸	۰/۰۰۱	۰/۹۹۲	۰/۵۰۸	۰/۹۱۸

نتایج شاخص‌های برازش در جدول ۵ برای مدل اندازه‌گیری نشان می‌دهد که کلیه شاخص‌های برازندگی در دامنه قابل قبول ۰/۹۰ به بالا هستند و شاخص RMSEA در دامنه مجاز ۰/۰۸ قرار دارد و نشان‌دهنده مطلوب بودن مدل اندازه‌گیری می‌باشد.

جدول ۶: شاخص‌های برازش مدل پیشنهادی

شاخص‌ها	حد قابل قبول	مقادیر
نسبت کای اسکوئر به درجات آزادی (CMIN/DF)	کوچک‌تر از ۳	۱/۹۴۳
سطح معناداری کای دو (x2)	بیشتر از ۰/۰۵	۰/۰۰۱
شاخص برازش هنجار شده (GFI)	بالاتر از ۰/۹	۰/۸۷۹
ریشه میانگین مجذور خطای میانگین (RMSEA)	کوچک‌تر از ۰/۰۸	۰/۰۵۳
شاخص برازش تطبیقی (CFI)	بالاتر از ۰/۹	۰/۹۳۳
شاخص برازش نسبی (NFI)	بالاتر از ۰/۹	۰/۸۷۲
شاخص برازش افزایشی (IFI)	بالاتر از ۰/۹	۰/۹۳۴

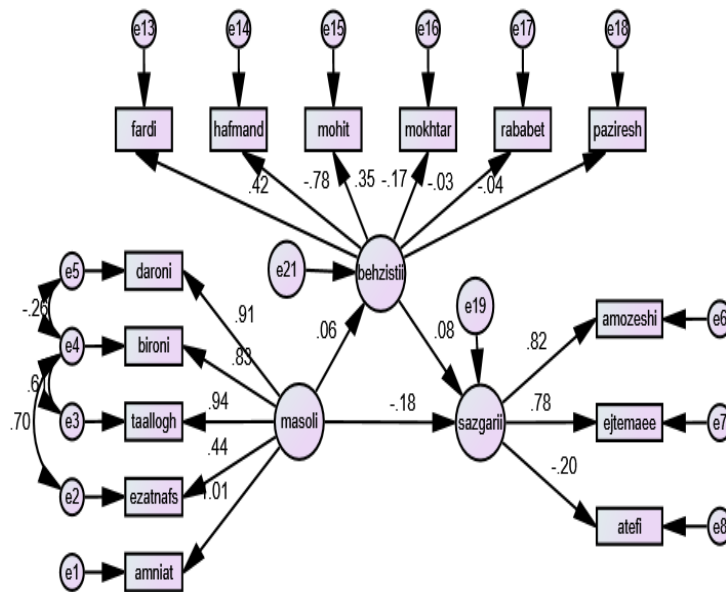
نتایج شاخص‌های برازش در جدول ۶ برای مدل پیشنهادی نشان می‌دهد که کلیه شاخص‌های برازندگی از جمله χ^2 ($P > ۰/۰۵$)، χ^2/df ، GFI، AGFI و CFI در دامنه قابل قبول ۰/۹۰ به بالا هستند و شاخص RMSEA در دامنه مجاز ۰/۰۸ قرار دارد و نشان‌دهنده مطلوب بودن مدل پیشنهادی می‌باشد و می‌توان گفت مدل با داده‌های حاصل از پژوهش برازش مناسبی دارد.

جدول ۷: ضرایب رگرسیون مستقیم، غیرمستقیم متغیرهای موجود در مدل

P-value	T	متغیرها					
		خطای استاندارد	ضریب	رگرسیون	ضریب	رگرسیون	
۰/۰۱	-۲/۲۳۵	۰/۰۲۱	-۰/۱۸۴	-۰/۰۴۶	مسئولیت‌پذیری - سازگاری	تک	
۰/۰۷	۰/۶۳۳	۰/۰۲۰	۰/۰۶۶	۰/۰۹۳	مسئولیت‌پذیری - بهزیستی روانی	والد مادر	
۰/۱۳	۰/۲۷۹	۰/۱۱۴	۰/۰۸۹	۰/۱۸۹	بهزیستی روانی - سازگاری		

طبق جدول ۷ ضرایب مسیر مسئولیت‌پذیری و سازگاری (-0/184)، منفی و معنادار و مسیرهای مسئولیت‌پذیری و بهزیستی روانی (0/066) و بهزیستی روانی و سازگاری (0/089)، عدم معناداری را نشان می‌دهد.

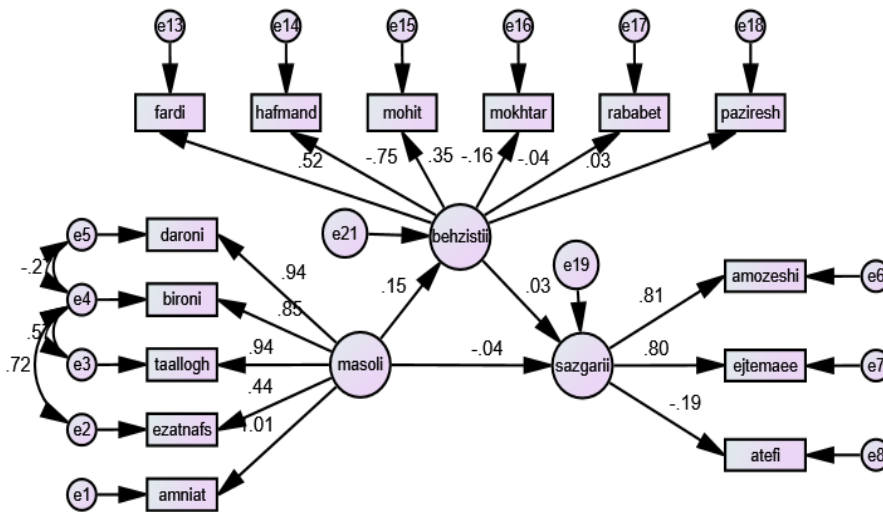

شکل ۲: تک والد مادر

جدول ۸: ضرایب رگرسیون مستقیم، غیرمستقیم متغیرهای موجود در مدل تک‌والد پدر

P-value	T	متغیرها				تک
		خطای استاندارد	ضریب	رگرسیونی	ضریب	
۰/۰۴	-۱/۷۱۵	۰/۰۱۴	-۰/۰۴۴	-۰/۱۵۰	مسئولیت‌پذیری - سازگاری	والد
۰/۰۲	۲/۱۱۹	۰/۰۱۷	۰/۱۵۰	۰/۰۳۶	مسئولیت‌پذیری - بهزیستی روانی	پدر
۰/۱۲	۱/۳۶۰	۰/۰۷۲	۰/۰۳	۰/۱۲۶	بهزیستی روانی - سازگاری	

طبق نتایج جدول ۸ مسیر مسئولیت‌پذیری و سازگاری (-0/04) رابطه منفی و معناداری وجود دارد. همچنین مسیر مسئولیت‌پذیری و بهزیستی روانی (0/15) مثبت و معنادار و مسیر کیفیت بهزیستی روانی و سازگاری نیز (0/03) عدم معناداری وجود دارد.

شکل ۳: تک‌والد پدر

بحث و نتیجه‌گیری:

نتایج نشان داد بین مسئولیت‌پذیری و سازگاری در هر گروه تک‌والد مادر و تک‌والد پدر، رابطه منفی معنادار وجود دارد. نتایج با پژوهش‌های استریتزل و کراسنو (۱۷) و معتمدی‌شارک (۱۹) همسو می‌باشد. در تبیین این یافته می‌توان بیان کرد که نوجوانانی که دارای مهارت مسئولیت‌پذیری هستند، رفتارهایی همچو تعاملات اجتماعی مطلوب، برقراری روابط مثبت با دیگران، درک صحیح حالات و هیجانات دیگران، تنظیم عواطف مثبت و منفی خود، و غیره از خود بروز می‌دهند که به پیامدهای مثبت اجتماعی و روانی منجر خواهد شد که از این طریق مورد پذیرش محیط نیز قرار می‌گیرند، در نتیجه مسئولیت‌پذیری عامل مهمی در پیشرفت تحصیلی، جامعه‌پذیری، سازگاری اجتماعی با دوستان، همسالان و دیگر بزرگسالان محسوب می‌شود. در تبیین یافته عدم معناداری در گروه تک‌والد مادر و تک‌والد پدر می‌توان بیان کرد که از نشانه‌های بارز خانواده‌های تک‌والد، ادغام نقش پدری و مادری است، بدین معنا والدی که حضور دارد، علاوه بر ایفای نقش خود، می‌بایستی نقش والد مقابل را برای فرزند یا فرزندان خود ایفا کند و در کنار رفتارهای مادرانه یا پدرانه خود، برخی از مسئولیت‌ها و یا وظایف یک والد دیگر را برای آن‌ها ایفا کند. برای مثال، در فرهنگ اغلب جوامع انسانی، والد پدر به‌عنوان یکی از اعضای اصلی و محوری خانواده محسوب شده که مسئولیت اصلی خانواده و تصمیم‌گیری‌های نهایی در مسائل مختلف از قبیل اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و پرورشی برعهده او می‌باشد و والد مادر به جهت برخورداری از روحیات و احساسات لطیف، مسئولیت آرام‌سازی جو خانواده را داراست، به‌همین جهت نقش پدر در راستای آموزش قراردادهای اجتماعی و نحوه برخورد با مسائل اجتماعی است و نقش مادر نیز در جهت پرورش مهر و عطوفت و نرمش است که عدم حضور هر یک از آنها، در یادگیری و پرورش آنان می‌شود. اهمیت این موضوع به این خاطر است که سال‌های نوجوانی، دوران شکل‌گیری شخصیت است و هنگامی که یکی از والدها غایب باشد، می‌تواند به عدم یادگیری صحیح رفتارهای جنسیتی در نوجوانان شود و از سویی والدهایی که هر دو نقش را ایفا می‌کنند، موجب می‌شود که نوجوان تصور کامل و واضحی از نقش خود و یا جنس مخالف خود پیدا نکند و دچار مشکلات ارتباطی در آینده شود، چرا که نوجوان نتواند باید و شاید نقش جنسیت خود را به‌خوبی رفتار کند. در این باره، پژوهش‌ها نشان دادند سازگاری را در نوجوانان تک‌والد نسبت به نوجوانانی که در خانواده‌های دوولد و

یا حتی والدهای مجردی که زندگی مشترک داشتند، کمتر قابل پیش‌بینی است (۱۷). همچنین نیز نشان دادند که نوجوانان خانواده‌های تک‌والد مشکلات رفتاری بیشتری نسبت به خانواده‌های دووالد دارند و این مشکلات از قبیل مشکلات هنجاری، اختلالات رفتاری مانند پرخاشگری، افسردگی، اضطراب است که می‌تواند سازگاری نوجوانان را مختل کند (۱۹) بنابراین می‌توان نتیجه گرفت عدم حضور هر یک از والدین در محیط خانواده، می‌تواند تعادل محیط خانوادگی را بر هم می‌زند و موجب تضعیف کارکرد خانواده، کاهش نظارت و مهارت اجتماعی می‌شود و اختلال‌های رفتاری در فرزندان آن‌ها افزایش می‌یابد.

همچنین در بخش دیگر، نتایج نشان داد که متغیر میانجی بهزیستی روانی در گروه تک‌والد مادر با متغیرهای مسئولیت‌پذیری و سازگاری رابطه معناداری ندارد. در گروه تک‌والد پدر نیز بهزیستی با مسئولیت‌پذیری رابطه مثبت و معنادار و با سازگاری رابطه معناداری ندارد. نتایج پژوهش با پژوهش‌های گذشته (۲۰) و (۲۱) همسو می‌باشد. در تبیین این نتایج می‌توان بیان کرد که مسئولیت‌پذیری به انسان قدرت انتخاب و قابلیت پذیرش یا عدم پذیرش و به‌عده گرفتن امور می‌دهد، لذا به اعتقاد گلاسر می‌توان به این نتیجه رسید که مسئولیت‌پذیری با سلامت روان مرتبط است و هرچه شخص مسئولیت‌پذیرتر باشد از سلامت روان بالاتری برخوردار است. به عبارتی، نوجوانان با قبول مسئولیت به رشد توانایی‌های خود کمک می‌کنند. مسئولیت‌پذیری از این بعد که از شاخصهای مهم سلامت روان محسوب می‌شود، به حس وظیفه‌شناسی، پاسخگو بودن و تعهد اشاره دارد (۲۲). فردی مسئولیت‌پذیر است که بتواند بهزیستی روانی اساس احتیاج خود را و نه بر اساس طرح‌ریزی دیگران برای خود، برنامه‌ریزی کند؛ بنابراین، مسئولیت‌پذیری با پذیرفتن مسئولیت‌های خود، در حد معقول، برای دستیابی به سلامت روان و احساس خودارزشمندی ضروری و واجب است (۲۳). خانواده محل شکل‌گیری و تولد کودک محسوب شده و زمینه‌ساز تحول و تکامل او می‌باشد که در این حین فرزند نیاز به حضور دائمی هر دو والد خود دارد تا با قبول مسئولیت پرورش و رشد او و مشارکت فعالانه هر دو والد با یکدیگر در این امر، شرایط پرورش او را به‌خوبی فراهم کنند. حال با نبود یکی از والدین، این پرورش و رشد را دچار مشکل شده و فرزندان با دشواری‌های متعددی در آینده مواجه می‌سازد. در این راستا پژوهش‌ها بیان کردند که تنش و حوادث ناگوار زندگی از جمله عدم حضور یکی از والدین، بهزیستی روانی تمام اعضای خانواده را به‌ویژه فرزندان آن‌ها را تحت‌تأثیر قرار داده و آن را مختل می‌کند (۲۱). همچنین بهزیستی روانی متفاوتی در بین فرزندان تک‌والدینی وجود دارد و خانواده‌ها کیفیت یکسانی را تجربه نمی‌کنند (۲۰).

در تبیین تفاوت متغیر میانجی بهزیستی روانی در دوگروه تک‌والد مادر و تک‌والد پدر می‌توان بیان کرد که مسئله جدایی زوجین از یکدیگر به هر دلیلی که اتفاق افتد، می‌تواند تأثیرات بسیار سنگین و گاهی مخربی را بر اعضای خانواده داشته باشد؛ چراکه غیبت هر یک از زوجین، می‌تواند شرایط روحی و روانی فرزندان را تحت‌تأثیر قرار دهد و موجب بروز مشکلات متعددی برای آنان گردد هنگامی که این نوجوانان مشکلات رفتاری متعددی را تجربه کنند، باعث می‌شود که بیشتر از فرزندان خانواده‌های دووالد، تنهاتر و گوشه‌گیرتر و دچار افسردگی شوند و همچنین از اعتمادبه‌نفس کمتری برخوردار می‌شوند و ناامیدی مضاعفی را تجربه کنند. البته فرزندان صرف‌نظر از سن خود، به‌طور متفاوتی، موقعیت فقدان حضور والد را تجربه و درک نموده و توانایی محدودی برای فهم رخدادها در جریان جدایی، احساسی که در این مورد دارند و سؤالاتی که در این زمینه برایشان پیش می‌آید، دارند (۲۴). این نوجوانان نه تنها مشکلات رفتاری تجربه می‌کنند، بلکه بیش از فرزندان خانواده‌های عادی افسرده، مضطرب و گوشه‌گیر می‌شوند که موجب کاهش اعتمادبه‌نفس در آنان شده و ناامیدی را در آنان افزایش می‌دهد. بنابراین می‌توان گفت که اگر یکی از والدین به هر علتی از قبیل مرگ، طلاق، مهاجرت و ... حضورش در خانواده قطع شود، در چنین شرایطی نوجوان

دچار مشکلات و مسائل متعددی می‌شود که از دست او خارج است و دچار یاس و ناامیدی شده و بسیاری از آسیب‌های روانی و اجتماعی را تجربه می‌کند که بر بهزیستی روانی او اثر منفی می‌گذارد و این کاهش بهزیستی روانی بر عملکرد تحصیلی، سازگاری و موقعیت‌های اجتماعی و شغلی او نیز در آینده اثر منفی و دامنه‌داری خواهد گذاشت.

محدودیت پژوهش

پژوهش حاضر محدودیت‌هایی داشت که از جمله مهم‌ترین آن‌ها می‌توان به استفاده از نمونه در دسترس، محدود بودن جامعه آماری پژوهش به دو منطقه شهر تهران و اجرای پرسشنامه‌ها به صورت آنلاین اشاره کرد.

کاربرد پژوهش

با توجه به اهمیت متغیر بهزیستی روانی در مسئولیت‌پذیری و نقش تاثیرگذار آن بر سازگاری نوجوانان، آموزش‌ها و کارگاه‌هایی که موجب بهبود و افزایش سازگاری در نوجوانان می‌شوند، برای برگزاری در مدارس تدوین گردند.

تضاد منافع

نویسندگان مقاله اظهار می‌دارند که این مقاله از ر ساله دکتری نویسنده اول با عنوان بررسی نقش واسطه‌ای رابطه والدفرزندی و بهزیستی روانی در رابطه بین مسئولیت‌پذیری و سازگاری در نوجوانان تک‌والد شهر تهران به راهنمایی دکتر لیلا خواجه‌پور و مشاوره دکتر عماد یوسفی در دانشگاه آزاد اسلامی واحد قشم استخراج شده است و هیچ تضاد منافی ندارد.

ملاحظات اخلاقی

مجوزهای لازمه مبنی بر انجام پژوهش در سطح مدارس از سازمان آموزش و پرورش شهر تهران دریافت گردیده است و رضایت شرکت‌کنندگان در مطالعه اخذ شده و پاسخ‌های آنها تنها در جهت پاسخ به فرضیه‌های پژوهش مورد استفاده قرار گرفته است.

تشکر و قدردانی

نویسندگان مقاله از تمام افراد مشارکت‌کننده در پژوهش که زمان خود را در اختیار محقق گذاشتند، تقدیر و تشکر به عمل می‌آورند.

منابع:

1. Delia J, Krasny ME. Cultivating positive youth development, critical consciousness, and authentic care in urban environmental education. *Frontiers in psychology*, 2018, 8: 23-40. doi.org/10.3389/fpsyg.2017.02340
2. Andrews J L, Foulkes L, Blakemore S J. Peer influence in adolescence: Public health implications for COVID-19. *Trends in Cognitive Sciences*, 2020, 8(4): 585-587. doi.org/10.1016/j.tics.2020.05.001
3. Ganji H. *Personality theories*. 2021, Tehran: Savalan Publishing. [in Persian]
4. Yang C, Robinson A. Not necessarily detrimental: Two social comparison orientations and their associations with social media use and college social adjustment. *Computers in Human Behavior*, 2018, 84: 49-57.
5. Kumar V, Mehta M, Maheshwari N. Effect of emotional intelligence on the achievement motivation, psychological adjustment and scholastic performance of

secondary school students. *Journal of the Indian Academy of Applied Psychology*, 2013, 39(1): 60-67.

6. Mergler A, Shield P. Development of the Personal Responsibility Scale for adolescents. *Journal of adolescence*, 2016, 51(6): 50-57.

7. Khan M, Lockhart J, Bathurst R. A multi-level institutional perspective of corporate social responsibility reporting: A mixed-method study. *Journal of Cleaner Production*, 2020, 265: 1-8.

8. Jäger J, Fifka MA. Comparative study of corporate social responsibility in English and German professional football. *Soccer & Society*, 2020, 1(3): 1-19. doi.org/10.1016/j.jclepro.2020.121739

9. Ghyasabadifarahani I, Jafari-Harandi R. Prediction of cognitive flexibility based on social adaptation and responsibility of female students. *Social Psychological Research*, 2019, 10(40): 135-150. [In Persian]

10. Everett MC. Sharing the Responsibility for Nursing Student Retention. *Teaching and Learning in Nursing*, 2019, 15(2): 121-122. doi.org/10.1016/j.teln.2019.12.009

11. Eslamieh F. The effect of exercise on women's mental health. *Shahid Beheshti University National Sports Science Conference*. Tehran. 2013. [In Persian]

12. Weiss LA, Westerhof GJ, Bohlmeijer, ET. Can We Increase Psychological Well-Being? The Effects of Interventions on Psychological Well-Being: A Meta-Analysis of Randomized Controlled Trials. *Plos One*, 2016, 11(6). doi.org/10.1371/journal.pone.0158092

13. Narimani M, Ranlbar MJ. The role of loneliness and family cohesion in adolescents' tendency to use traumatic cell phones. *Journal Commun Res*. 2016, 23(2): 45-62.

14. Hasan-Kamali E. How was I able to increase the problem of lack of self-confidence of the divorce student (Ali-Asghar) with a suitable solution? *International National Conference of Educational Sciences, Psychology and Human Sciences*. 2021. [In Persian]

15. Alavi M, Latif AA, Ningal, MT, Mustafa, MS, Amini M. Family functioning and attachment among adolescents in western and non-western societies. *Psychology*, 2019, 154(5): 366-346. [In Persian]

16. Chen SY, Roller K, Kottman T. Adlerian family play therapy: Healing the attachment trauma of divorce. *International Journal of Play Therapy*, 2021, 30(1): 28-39. doi.org/10.1037/pla0000146

17. Stritzel H, Crosnoe R. Unpacking the linkages between single parent households and early adolescent adjustment. *Social Science Research*, 2023, 110: 102841. doi.org/10.1016/j.ssresearch.2022.102841

18. Rich E, Butler-Kruger L, Roman N. Exploring Strategies to Support Adolescent Mental Health after Parental Divorce: A Scoping Review. *Youth*, 2023, 3(1): 428-436.

19. Motamedishark F, Ghoobaribonab B, Rabiei A. Behavioral problems of students from single-parent and two-parent families from their point of view. *Child Mental Health Quarterly*, 2015, 3(2): 87-98. [In Persian]

20. Azizi M, Sadaqat M. Comparison of social responsibility, parent-child relationship and psychological well-being in single-parent and normal students. *Sociological Research Journal*, 2019, 14(4): 158-139. [In Persian]

21. Segerstrom S.C, Mille, G.E. Psychological stress and the human immune system: A meta-analytic study of 30 years of inquiry. *Psychological Bulletin*, 2017, 130(4): 601-630.
22. Boland R, Marcia EV, Ruiz P. Kaplan and Sadock's Synopsis of Psychiatry. First volume: Behavioral sciences of clinical psychiatry, translated by Farzin Rezaei. 2022, Tehran: Arjamand Publication. [In Persian]
23. Sahibi A. Responsibility for the lost virtue at home, school and community. 2018, Tehran: Sokhon Publications. [In Persian]
24. Hald GM, Ciprić A, Øverup CS, Štulhofer A, Lange T, Sander S, Gad Kjeld S, Strizzi JM. Randomized controlled trial study of the effects of an online divorce platform on anxiety, depression, and somatization. *Journal Fam Psychol*, 2020, 34(6): 740-751.